

КРАХ ПОЛІТИКИ МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМУ: УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

***Анотація.** У даній роботі досліджуються соціокультурні аспекти міжнародної трудової міграції на прикладі країн Західної Європи.*

***Ключові слова:** глобалізація, міжнародна трудова міграція, імміграція, іслам, мультикультуралізм, політика.*

***Annotation.** In given clause the sociocultural aspects of international migration as an example of Western Europe.*

***Keywords:** globalization, immigration, Islam, multiculturalism, Politics.*

Постановка проблеми. Наприкінці ХХ ст. міжнародна міграція робочої сили стала однією з складових частин процесу глобалізації світової економіки. Вона охопила практично усі континенти і країни, усі соціальні прошарки населення. Між 1965 і 1990 роками число міжнародних мігрантів збільшилось на 45 млн. при щорічному темпі приросту близько 2,1 відсотки. Починаючи з 90-х рр. щорічний темп зростання кількості мігрантів складає близько 2,9 відсотків. Згідно даних Міжнародної організації міграції у 2010 році кількість міжнародних мігрантів досягла 214 млн. осіб. Якщо темпи зростання міграції залишаться такими ж, якими вони були протягом останніх 20 років, то до 2050 року кількість мігрантів досягне 405 млн.

Предметом нашого дослідження є соціокультурні проблеми, що завжди тією чи іншою мірою супроводжували міграції населення, але особливої гостроти набули саме в умовах глобалізації. Мова йде про збереження національної ідентичності корінного населення в умовах інтенсифікації міграційних процесів. І питання це доволі гостро стоїть сьогодні на порядку денному країн, які протягом тривалого часу приймали мігрантів, вирішуючи, таким чином, проблему дефіциту робочої сили, але створюючи нові проблеми, пов'язані з проблемою асиміляції трудових мігрантів у суспільство, з однієї сторони, та можливою втратою етнічної, культурної чи релігійної ідентичності корінного населення, з іншої.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку світових міграційних процесів постійно знаходяться в центрі уваги як зарубіжних, так і вітчизняних вчених. Серед них значний інтерес представляють роботи П.Кругмана, К.Макконнелла, П.Стокера, М.Тодаро, О.Тоффлера, присвячені дослідженню проблем управління міграційними потоками. Теоретичні аспекти аналізу міжнародної міграції робочої сили, її якісні та кількісні характеристики досліджуються у працях російських вчених Г.Овчиннікова, А.Кирєєва, І.Цапенко та ін. Серед українських вчених відомі праці В.Будкіна, Е.Лібанової, А.Поручника, М.Романюка, А.Румянцева, С.Сіденка, А.Філіпенка, Д.Лук'яненка та ін. В них розкриті причини та соціально-економічні наслідки міжнародної міграції робочої сили, досліджується структура міграційних процесів в Україні, аналізується міграційна політика української держави та визначаються основні канали потоку іммігрантів до України.

В той же час залишається актуальним як в теоретичному, так і в практичному плані, завдання системного аналізу міжнародної міграції людських ресурсів в умовах глобалізації, який передбачає дослідження не лише соціально-економічних, але й соціокультурних наслідків міжнародної міграції.

Постановка завдання. Метою даної роботи є дослідження політики західноєвропейських держав щодо асиміляції мігрантів мусульманського віровчення. Досягнення поставленої мети пов'язується з необхідністю розв'язання наступних завдань:

- визначення об'єктивних засад інтенсифікації міграційних процесів в умовах глобалізації;
- обґрунтування необхідності залучення в економіку України додаткової робочої сили та визначення ризиків, пов'язаних з етнічними, культурними та релігійними відмінностями;
- дослідження сутності ідеології та політики мультикультуралізму, його відмінності від ідеології політичного лібералізму;
- аналіз еволюції міграційної політики Великобританії та її суперечностей;
- визначення можливих шляхів вирішення проблеми дефіциту робочої сили в Україні та забезпечення українського суспільства від конфліктів цивілізаційного характеру.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні міграційні процеси є переважно економічно вмотивовані. Їх основною причиною є відмінності у доходах, отриманих за виконання аналогічної роботи в різних країнах. Нестача кваліфікованої робочої сили змушує ряд країн видавати імміграційні візи для ліквідації дефіциту кадрів. Інтенсивні міграційні процеси мають місце в Європейському Союзі, де відмінено правові бар'єри на шляху руху трудових мігрантів між країнами-членами ЄС. При цьому реципієнтами робочої сили стали країни, де рівень заробітної плати є значно вищим, ніж в інших країнах-членах ЄС. Міграційні потоки спрямовуються від Греції, Литви, Польщі, Румунії та Угорщини до таких країн, як Великобританія, Германия, Італія та Франція. Досить поширеними сьогодні є і такі причини сучасної міграції, як війни (наприклад, еміграція з Лівії до Італії та інших країн Європейського Союзу внаслідок громадянської війни, що розгортається в цій країні), політичні конфлікти (наприклад, еміграція з Тунісу та інших країн Африки з

нестабільною політичною ситуацією до країн Європейського Союзу), стихійних лих (наприклад, еміграція з о. Монтсеррат до Великобританії після виверження вулкану) тощо.

Маючи давню історію, міжнародна трудова міграція на сучасному етапі набула певних особливостей, найсуттєвішими серед яких є зростання масштабів міграції, збільшення питомої ваги мігрантів у загальній кількості працездатного населення країн, формування нових центрів залучення робочої сили, зростання нелегальної імміграції тощо.

Проблеми міжнародної міграції робочої сили знаходяться в центрі уваги практично всіх розвинутих країн. Найвищого політичного пріоритету надає питанню міграції Європейська рада. Її висновок: трудова міграція – глобальне світове явище, яке позначається як на країнах-донорах, так і на країнах-реципієнтах. Цей висновок стосується і України, яка сьогодні є не лише постачальником робочої сили на міжнародний ринок праці, але і сама у недалекому майбутньому змушена буде запрошувати мігрантів.

Причиною зростання в Україні уваги до проблем трудової міграції є складна демографічна ситуація. По-перше, у відсотковому відношенні до кількості населення непропорційно високою є частка трудових мігрантів з України (за різними оцінками вона становить від 10 до 20 відсотків громадян України, тобто, від 2,5 – 3 до 7 млн. осіб). По-друге, в Україні відбувається сталий процес неухильного зменшення населення через різке скорочення народжуваності та зростання смертності. Тому утворений у нашому суспільстві демографічний вакуум неминуче заповнюють іммігранти з третіх країн зі стабільним природним приростом населення. Саме вони у найближчі 10-20 років можуть виявитися єдиною можливістю для України забезпечити сталий економічний розвиток, про що вже сьогодні відкрито заговорили в уряді М.Азарова. За прогнозами экс-міністра соціальної політики В.Надраги, у нашій країні очікується нестача працівників із низькою кваліфікацією. Насамперед Україні бракуватиме робочих рук у будівництві. Але ж низька кваліфікація найчастіше передбачає і низький рівень культури іммігранта, що вимагає від держави особливої уваги до питань безпеки та адаптації іноземців до українського суспільства [Див. 2].

Крім того, іммігранти з країн Азії та Африки є носіями інших звичаїв і культурних традицій, іншого менталітету. Їх засилля може призвести до незворотних процесів у нашій культурі, нашому світогляді і, в цілому, у суспільній свідомості.

У зв'язку з цим виникає необхідність уважніше придивитися до досвіду ряду західноєвропейських країн, які тривалий час намагаються розв'язати проблему асиміляції трудових мігрантів у суспільство. Протягом тривалого часу у вирішенні цієї проблеми опиралися на ідеологію мультикультуралізму, покликану обґрунтувати політику, спрямовану на розвиток і збереження культурних відмінностей етнічних груп як в окремо взятій країні, так і в світі, в цілому. На відміну від політичного лібералізму, який захищає права індивіда, мультикультуралізм визнає права колективних суб'єктів, тобто етнічних чи культурних груп, регулювати, наприклад, зміст навчання своїх членів, артикулювати їх політичні інтереси, задовольняти релігійні та культурні потреби тощо.

Основна ідея мультикультуралізму – співіснування різноманітних культур, внаслідок чого відбувається їх взаємопроникнення, взаємозбагачення і розвиток. Вона отримала поширення перш за все у високо розвинутих країнах Західної Європи, де не без підстав вважали, що високий рівень культурного розвитку не лише забезпечить культурну самоідентифікацію їх громадян, але й виявиться спроможним збагатити власне культурне поле елементами культури іммігрантів з країн третього світу. Чому ж сьогодні лідери провідних європейських країн публічно заявляють про крах політики мультикультуралізму? Як приклад, про проблеми, пов'язані з небажанням іммігрантів асимілюватися у британське суспільство, говориться у докладі Королівського Інституту Стратегічних Досліджень (Royal United Services Institute for Defence and Security Studies) Великобританії. Автори доповіді зазначають, що «Великобританія сьогодні – це фрагментоване постхристиянське суспільство, яке все більше й більше розділяється різними уявленнями про свою історію, національні цілі, цінності і політичну ідентифікацію» [3].

Прем'єр-міністр Великобританії Девід Кемерон, виступаючи на Мюнхенській конференції з безпеки 5 лютого 2011 р., визнав провальною політику мультикультуралізму. За словами Кемерона, толерантність, заснована на невтручанні в справи тих, хто відкидає західні цінності, себе не виправдала. Необхідно перейти до "мускулистого лібералізму", при якому національна ідентичність формується за рахунок демократії, рівних прав, верховенства закону і свободи слова [4].

Про провал політики мультикультуралізму заявив і президент Франції Ніколя Саркозі. "Ми були занадто стурбовані ідентичністю того, хто приїжджає в країну, і звертали недостатньо уваги на ідентичність країни, яка приймає приїжджого", - сказав Саркозі [5]. Подібні оцінки мають місце і в інших країнах Європи, наприклад, Німеччині, де існує немало проблем, пов'язаних з великою кількістю мігрантів з арабських країн і Туреччини.

Але не лише у вищих ешелонах влади заговорили про загрози, пов'язані з масовою нелегальною міграцією. Критики мультикультуралізму стверджують, що в кінцевому підсумку має місце цілковите руйнування багатотисячолетніх культурних підвалин, розвинених культурних традицій. І такі явища не можуть не турбувати суспільство. Адже збільшення кількості мусульман у Європі сприяє загостренню суперечності між традиційно світським характером європейського лібералізму та такими ж традиційно консервативними цінностями ісламу. Напруга у стосунках між жителями європейських країн та мусульманами невпинно зростає. Звичайно, значною мірою цьому сприяє погіршення економічних показників розвитку європейських країн та падіння рівня життя населення, викликане світовою фінансово-економічною кризою. Але було б помилково

списувати все лише на кризу а, отже, очікувати, що з виходом з кризи проблема зникне сама по собі. Насправді, все набагато складніше.

Поглянемо на проблему в історичному ракурсі. Перша хвиля імміграції до Великобританії пов'язується з розпадом Британської колоніальної імперії після Другої світової війни і переселенням військовослужбовців індійського та пакистанського походження в Англію. Також відзначають переїзд до Англії у цей період майже ста тисяч пакистанців та індусів з метою возз'єднання сімей. Такій значній імміграції робочої сили сприяла необхідність відбудови економіки країни у післявоєнний період. Тому ніяких перешкод уряд країни у цей період не чинив.

Друга хвиля міграції пов'язується вже з перемогами антиколоніального руху у Східній Африці, звідки до Англії рушили вже багато азійських бізнесменів, які розвивали бізнес у бувших британських колоніях і мали британські паспорти. В 60-ті роки значно зростає і кількість студентів з мусульманських країн. В цей час уряд намагається стримати наплив іммігрантів-мусульман шляхом введення заборони на в'їзд до країни всіх володарів британських паспортів, які проживають за кордоном. Причинами такої політики уряду в цей період стало загострення соціальних проблем, безробіття, причини якого вбачали також і в неконтрольованому збільшенні кількості мігрантів. Саме в 60-ті роки у Великобританії з'являється нова стратегія по відношенню до мігрантів. Її сутнісною рисою стало надання рівних можливостей представникам різних етнічних, релігійних та культурних спільнот [детальніше див.: 6, с. 59-61].

Отже, на цей період у Великобританії, з однієї сторони, чітко виявилось прагнення обмежити в'їзд до країни іноземних мігрантів, а з іншої сторони, почалося формування ліберально-плюралістичної імміграційної моделі, в основі якої лежало визнання расових та етнічних відмінностей, що заперечувало асиміляцію іммігрантів і сприяло становленню мультикультуралізму англійського суспільства.

На сьогодні кількість мусульман у Великобританії досягає за деякими оцінками 2 млн. чол. (майже 3 відсотки населення). І це не рахуючи нелегальних мігрантів. Тут працюють різноманітні мусульманські об'єднання, які займаються будівництвом мечетей, організовані школи з вивчення Корану, держава почала фінансувати окремі мусульманські школи. Мусульмани є членами палати представників і палати лордів англійського парламенту, беруть участь у роботі уряду. Чому ж у Великобританії посилюється ісламофобія і расова дискримінація, а більша частина мусульман відчувають також і дискримінацію, пов'язану з їх віросповіданням? О.Трофімова вказує на три основні суперечності англійської моделі міграційної політики: ідеологічна (відсутність асиміляції), політична (наявність законів шаріату, за якими бажають жити більше третини англійських мусульман) і економічна (гірші умови проживання іммігрантів, гірші перспективи на майбутнє) [див. там же, с. 59].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, можна зробити висновок, що латентний період у розвитку соціального конфлікту між іммігрантами та корінним населенням може бути доволі тривалим. Але саме в цьому періоді існують найкращі можливості подолання суперечності. Якщо ж суперечність виллється у відкритий конфлікт, коли сторони заявлять про свої інтереси, розв'язати проблему буде набагато складніше. Саме тому необхідно добре зважити можливості українського суспільства забезпечити належний рівень життя не лише українцям, але і робочим іммігрантам, враховуючи їх етнічні, культурні та релігійні потреби.

В той же час, визнаючи необхідність залучення додаткової робочої сили в економіку України, без чого остання в найближчі роки просто не зможе розвиватися, важливо знайти альтернативні шляхи вирішення даної проблеми. З метою збереження належного балансу робочої сили в українському суспільстві та убезпечення його від проблем культурного та цивілізаційного характеру, викликаних інтенсифікацією міграційних процесів, необхідно виробити національну стратегію переселення в Україну українців, передусім із пострадянського простору, забезпечивши цей важливий для майбутнього України процес відповідною інформаційною та правовою базами. Таку стратегію сьогодні успішно здійснює Казахстан. Протягом останнього часу практичні кроки в цьому напрямку здійснює і Росія. В той же час, сподіватися, що таким шляхом вдасться вирішити проблему забезпечення української економіки трудовими ресурсами, не приходиться. Тому вже сьогодні слід розробляти таку імміграційну політику, яка б захистила українське суспільство, по-перше, від напливу нелегальних мігрантів. А по-друге, запропонувала б необхідні заходи для подальшої асиміляції трудових мігрантів в українське суспільство. Це питання потребує ґрунтовного вивчення світового досвіду.

Список використаних джерел:

1. Лук'яненко Д.Г., Поручник А.М. Міжнародна міграція робочої сили: український контекст // В кн.: Україна і світове господарство: взаємодія на межі тисячоліть. – К.: «Либідь», 2002. – С. 158-174.
2. Надрага В. Трудова міграція: виклики для України. – «Дзеркало тижня. Україна» № 5, 11 лютого 2010.
3. Британцы признали опасность мультикультурности. - Доступно з: <http://lenta.ru/news/2008/02/15/multi/>
4. Британский премьер осудил политику мультикультурализма. - Доступно з: <http://www.lenta.ru/news/2011/02/05/multicult/>
5. Саркози признал провал мультикультурализма. - Доступно з: <http://lenta.ru/news/2011/02/11/fail/>
6. Трофимова О. Мусульмане и ислам в Западной Европе // Мировая экономика и международные отношения. – 2009. - № 10. – С. 52-62.